

Ivan Ferencak

Strossmayerova galerija
starih majstora,
Hrvatska akademija
znanosti i umjetnosti

The Strossmayer Gallery
of Old Masters,
Croatian Academy
of Sciences and Arts

Zrinski trg 11,
Zagreb, Hrvatska

ivanferencak5@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9443-0420

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK / UDC:
7.074 Topić Mimara, A.
069(497.521.2):75(4)

DOI:
10.17685/Peristil.61.11

Primljeno / Received:
16. 7. 2018.

Prihvaćeno / Accepted:
16. 11. 2018.

Slike iz donacije Ante Topića Mimare Strossmayerovoj galeriji starih majstora u aukcijskim katalozima kuće Lempertz iz Kölna (1933.–1943.)

Paintings from the Donation of Ante Topić Mimara
to the Strossmayer Gallery of Old Masters in Sale
Catalogues of the Auction House Lempertz from
Cologne (1933–1943)

APSTRAKT

U aukcijskim katalozima kölnske kuće Lempertz iz vremena Trećeg Reicha autor identificira deset slika iz donacije Ante Topića Mimare Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU. Prezentirana su nova saznanja o okolnostima njihovih prodaja te je pružen uvid u Topićevu kolekcionarsku aktivnost i akvizicije. Osim istraživanja provenijencije slika, provedena je i njihova povijesno-umjetnička analiza s osobitim obzirom na atributivnu problematiku.

KLJUČNE RIJEČI

Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Ante Topić Mimara, sakupljanje umjetnina, tržište umjetnina Trećega Reicha, aukcijski katalozi kuće Lempertz, provenijencija i transferi umjetnina

ABSTRACT

Through the analysis of sale catalogues of the auction house Lempertz from Cologne published during the Third Reich, the author identifies ten paintings later donated to the Strossmayer Gallery of Old Masters by Ante Topić Mimara. The paper presents new findings connected to the circumstances of their sale and gives an overview of Topić's collecting activity and acquisitions. Apart from provenance-related issues, the author offers art historical analyses of paintings in question, with special regard to problems of their attribution.

KEYWORDS

The Strossmayer Gallery of Old Masters of the Croatian Academy of Sciences and Arts, Ante Topić Mimara, art collecting, art market during the Third Reich, Lempertz auction house catalogues, provenance and transfer of artworks

Ante Topić Mimara (1898.-1987.) bio je kolekcionar umjetnina hrvatskog podrijetla čija aktivnost predstavlja uvelike neistraženo poglavlje povijesti umjetnosti i kolekcionarstva. Brojne nepoznanice i šturi, a često i oprečni podaci iz njegove biografije (uključujući one o naobrazbi za koje nema potvrda – bilo za slikara, bilo kao povjesničara umjetnosti) izrodile su više verzija Topićeva životna puta, kao i legendi koje se uz njega vezuju.¹ Posljednje godine Topićeva života obilježile su pripreme ka otvaranju njegove zbirke za javnost, što je i ostvareno osnivanjem Muzeja Mimara u Zagrebu.

Osim kao kolekcionar koji je u više navrata selio vlastitu zbirku diljem svijeta, Topić je mnogostruko bio uključen u međunarodne transfere umjetnina i iz drugih razloga: djelovao je kao trgovac umjetnina, bio je osobni posrednik Josipa Broza Tita za nabavku slika starih majstora na njemačkome poslijeratnom tržištu te je kao savjetnik Jugoslavenske vojne misije u Berlinu radio na jugoslavenskim poslijeratnim restitucijama u Central Collecting Pointu u Münchenu.² Zbog višekratnih sudjelovanja u transferima umjetnina preko državnih granica, a osobito poradi uključenosti u restitucijske procese kojima je Jugoslaviji iz Münchena pogrešno restituirano 166 umjetnina, Topić je dospio pod istrage sigurnosnih službi što mu je posljedično priskrbilo sjenu sumnje koja do danas nije rasvjetljena.³

Prvo Topićevo translociranje umjetnina preko državnih granica dokumentirano je 1948. godine. U dosluhu s državnim vrhom SFRJ iz Berlina je u Jugoslaviju uputio pošiljku umjetnina; ubrzo potom još je jednu pošiljku umjetnina poslao iz Praga. Po pristizanju u Jugoslaviju, umjetnine iz obje pošiljke raspacane su u više državnih rezidencija (i muzejskih institucija) Jugoslavije. Znatno broj tih umjetnina kasnije je, temeljem darovnog ugovora potpisanoga 1967. godine, preuzet u fundus Strossmayerove galerije starih majstora, najvećim dijelom iz državne rezidencije u Visokoj ulici u Zagrebu.⁴ Darovane su umjetnine već 1969. godine prezentirane na izložbi, a po završetku izložbe većina ih je uključena u stalni postav Galerije.⁵ Od uključivanja umjetnina u fundus Galerije, njihova se je obrada u znanstvenim i galerijskim publikacijama u pravilu svodila na razmatranje pojedinih atributivnih problema, uz tek štur napomenu da potječu iz Topićeve donacije.⁶ Kako niti jedna od umjetnina nije u Strossmayerovu galeriju pristigla popraćena dokumentacijom koja bi upućivala na njezinu provenijenciju, donatorovo izrazito neiskazivanje namjere da otkrije okolnosti u kojima

je došao u posjed djela stalno je pobuđivalo sumnje oko načina na koji su akvizicije ostvarene, pogotovo s obzirom na činjenicu da su umjetnine u Jugoslaviju najvećim dijelom dopremljene iz Njemačke ubrzo po završetku Drugoga svjetskog rata. Jedini dokaz prisutnosti gotovo svih Strossmayerovoj galeriji darovanih umjetnina u Topićevoj zbirci su tri fotoalbuma iz 1948. godine koji, međutim, ne pružaju uvid u ranije podrijetlo umjetnina.⁷ Zamjetan je pomak istraživanja provenijencije umjetnina iz Topićeve zbirke ostvaren recentnom izložbom *Odabrana djela iz donacije Ante Topića Mimare Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU*.⁸ Osim uvelike razjašnjenih i dokumentiranih transfere umjetnina unutar Jugoslavije od kasnih 1940-ih do uključivanja u fundus Strossmayerove galerije dva desetljeća kasnije, tom je prilikom posebna pažnja bila posvećena tragovima koji ukazuju na raniju provenijenciju umjetnina. Za određeni broj slika utvrđena je prisutnost na njemačkom tržištu umjetnina 1930-ih i 1940-ih, pa čak i ranije, a ocrtan je i kontekst formiranja Topićeve zbirke u okrilju nacističkoga režima.

Uz to što je istraživanje provenijencije muzealiziranih umjetnina koje su u razdoblju prije, tijekom i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata bile predmetom transfere obaveza koju su potpisivanjem *Washingtonskih principa (Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art)* 1998. godine preuzele 44 države, a među njima i Republika Hrvatska, ono je i predmet proučavanja u okviru znanstvenoga interesa povijesti umjetnosti.⁹ Suvremeni povijesno-umjetnički pristupi usmjereni uspostavljanju provenijencije, protokolom istraživanja kao važan cilj ističu utvrđivanje okolnosti u kojima i izvora iz kojih su umjetnine uključene u promjene vlasništva za vrijeme nacističkoga režima prispjele na tržište.¹⁰

Ciljanim istraživanjem aukcijskih kataloga kuće Lempertz povećavamo broj Topićevih slika iz Strossmayerove galerije utvrđenih na tržištu umjetnina u vrijeme Trećega Reicha (1933.-1945.). Pritom, uslijed nedostatka bilo kakvih dokumenata koji bi rasvjetljavali kretanje umjetnina prije nego što su svršile u Topićevu zbircu, ovi se katalozi postavljaju kao primarna građa za uspostavljanje provenijencije.

Aukcijski katalozi kuće Lempertz

Aukcijska kuća Lempertz – *Math. Lempertz Antiquariat* – čiji začeci sežu u početak 19. stoljeća, od prvih desetljeća 20. stoljeća djeluje na kölnskoj

adresi Neumarkt 3 u *Haus Fastenrath*.¹¹ Prilikom učestalih bombardiranja grada Kölna 1943. godine zgrada je uništena zajedno s inventarom, a njezinim razaranjem djelatnost aukcijske kuće – time i tiskanje kataloga – prestaje na jedno desetljeće. Po obnovi zgrade, aukcijska kuća Lempertz 1952. godine iznova započinje s djelatnošću koja je nastavljena do današnjih dana.

Za vrijeme Trećega Reicha, tvrtka Lempertz zadržala je ranije stečeni status jednoga od protagonista njemačkoga umjetničkog tržišta, a u gradu Kölnu izdvojila se je kao vodeća aukcijska kuća.¹² Potvrdu njezine važnosti na umjetničkome tržištu Trećega Reicha uočavamo u brojnosti organiziranih prodaja, odnosno broju tiskanih aukcijskih kataloga tijekom jednoga desetljeća. U razdoblju od 1933. do 1943. godine tiskano je 70 svezaka kataloga obročanih od 348 do 420.¹³ Od 1933. do 1941. godine tiskano je između pet i jedanaest kataloga godišnje, 1942. godine tiskana su dva kataloga, a 1943. godine jedan. Aukcijski katalogi su, i ranije negoli je zabilježen drastičan pad broja održanih prodaja ranih 1940-ih, odražavali šire društvene i političke okolnosti koje su utjecale na tržište umjetnina 1930-ih i 1940-ih. Nakon dolaska nacista na vlast, u aukcijskim se katalogima u skladu s novim zakonskim regulativama,¹⁴ od ožujka 1935. godine pojavljuju, najčešće šifrirane, liste konsignatora (*Besitzer-Verzeichnis*).¹⁵ Naknadno, od travnja 1938. godine za ove se popise uvodi obaveza obilježavanja „ne-arijevskog“ podrijetla predmeta, odnosno konsignatora.¹⁶ Praksu označavanja podrijetla umjetnina općenito zabilježenu u aukcijskim katalogima, uočavamo i u onima aukcijske kuće Lempertz iz ovoga perioda, bilo u popisima konsignatora ili naslovima aukcija.¹⁷ Upravo nam ove odrednice, iako diskriminatorne i krajnje sažetih informacija, služe pri istraživanju provenijencije kao vrijedni izvori o vlasništvu umjetnina prije njihova uključivanja na tržište umjetnina.

Slike iz Topićeve zbirke u aukcijskim katalogima kuće Lempertz (1933.-1943.)

Ranih 1980-ih kustos Strossmayerove galerije Đuro Vandura uočio je u aukcijskome katalogu kuće Lempertz od 30. studenoga 1939. godine reproducirane tri slike iz galerijskoga fundusa, a njegov je pronalazak utjecao na promjene dotadašnjih atributivnih određenja.¹⁸ Nadalje je za dvije slike, unatoč izostaloj izravnoj vezi donatora s aukcijskom prodajom, zaključio kako ih je Topić „kupio u Kölnu“ te procijenjene tiskane cijene protumačio kao „početne“.¹⁹

- 1 Pripisano: Johann Zoffany, *Portrait mlade dame*, ulje na platnu, 91,5 × 72 cm, Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-573 (fototeka Strossmayerove galerije)

Attributed to Johann Zoffany, *Portrait of a Young Lady*, oil on canvas, 91.5 × 72 cm, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-573 (The Strossmayer Gallery photo library)

Sliku *Portret mlade dame* (sl. 1), ponudenu na aukciji kao rad engleskoga slikara Johanna Zoffanyja (1733.-1810.), Topić je darovao kao djelo Francisca Joséa de Goye y Lucientesa (1746.-1828.), a tako određeno autorstvo već je prilikom prvoga izlaganja dovelo do neslaganja među domaćim povjesničarima umjetnosti.²⁰ Otkrićem reprodukcije u aukcijskome katalogu, upravitelj Galerije Vinko Zlamalik sliku je „s osjećajem žaljenja“ izuzeo iz Goyina opusa te je u katalogu Galerije preuzeo raniju atribuciju engleskome slikaru koja je uz rezervu zadržana do danas.²¹

Odredene zadržške oko donatorove atribucije slike *Sveti Andrija apostol* (sl. 2) Anthonisu van Dycku odmah po prispjeću u Galeriju, Zlamalik je sazeo u napomeni kako „moramo predvidjeti mogućnost da se u slučaju ove slike možda radi o produktu majstorove radionice“.²² U aukcijskome katalogu, pak, slika je bila ponudena kao rad Petera Paula Rubensa, a prikazani lik identificiran kao sv. Filip apostol.²³ Opravdavajući Topićevo premještanje slike iz Rubensova u Van Dyckov opus, Vandura je nedvojbeno prihvatio atribuciju referirajući se na „dva-tri ciklusa s prikazima apostola“ prema kojima datira zagrebačku sliku između 1613. i 1619. godine.²⁴ U povijesno-umjetničkoj historiografiji navode se četiri djelomično rekonstruirana ciklusa s prikazima Krista i dvanaestorice apostola pripisana Van Dycku i njegovu neposrednom okruženju – tzv. Böhlerov, dresdenski, althorpski i aschaffenburški, te serija grafika nastala prema Van Dyckovim slikama pola stoljeća

- 2 Nepoznati slikar, *Sveti Andrija apostol* (?), ulje na dasci, 64 × 50,3 cm, Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-531 (fototeka Strossmayerove galerije)

Unknown painter, *St Andrew the Apostle* (?), oil on panel, 64 × 50.3 cm, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-531 (The Strossmayer Gallery photo library)

- 3 Nizozemski slikar 17. stoljeća, *Sveti Pavao apostol*, ulje na platnu, 115,2 × 91,5 cm, Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-571 (fototeka Strossmayerove galerije)

Dutch 17th-century painter, *St Paul the Apostle*, oil on canvas, 115.2 × 91.5 cm, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-571 (The Strossmayer Gallery photo library)

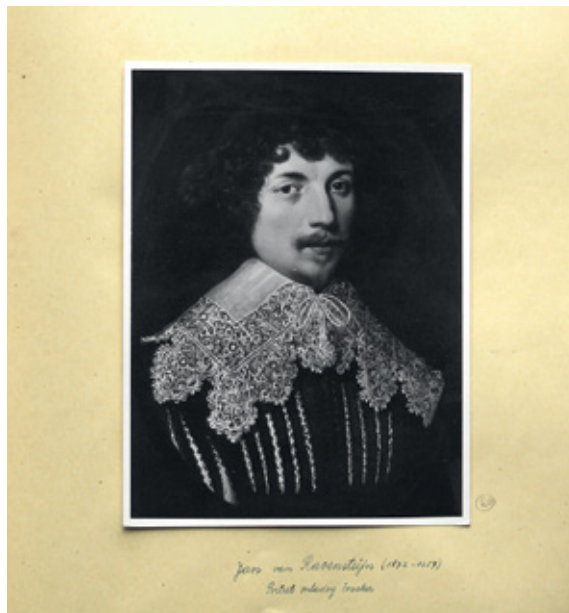
nakon slikareve smrti. Uz njih je zabilježeno i više desetaka slika apostola povezanih s Van Dyckovom stvaralaštvom.²⁵ Slika iz Strossmayerove galerije ne uklapa se ni u jedan rekonstruirani ciklus, niti impostacijom lika odgovara nekoj od slika koje prikazuju bilo sv. Andriju, bilo sv. Filipa, a usporedbom s apostolima iz Böhlerova ciklusa koje se smatra neupitnim Van Dyckom autografom, sliku iz Strossmayerove galerije nije moguće zadržati unutar njegovog opusa.

Slika *Sveti Pavao apostol* (sl. 3) u galerijski je fundus ušla kao rad Rembrandtove škole, a za donatorovu „oprezno“ postavljenu atribuciju Zlamlak je otkrićem aukcijskoga kataloga u kojemu je za autora slike određen francuski majstor Jacques Rousseau (1630.-1693.) pružio tumačenje kako je „krivi podatak naveo donatora [...] da odbaci atribuciju i da sliku potpuno pravilno označi“ radom na način Rembrandta van Rijna.²⁶ Isti je „krivi podatak“ poslužio kao uporište atribuiranju slike Rousseauovu imenjaku i suvremeniku – Jacquesu des Rousseauxu – koji je oko 1630. godine djelovao u Rembrandtovu krugu.²⁷ Sažet opus Jacquesa des Rousseauxa (1600.-1638.) predstavlja tek petnaestak slika, odreda pojedinačnih figura, od kojih je većina signirana monogramom JR.²⁸ Usporedbom s njima, nedovoljno snažno kontrastiranje osvijetljenih formi prema zamračenoj pozadini na zagrebačkoj slici kao i tipologija lika sv. Pavla koji je na trima primjerima prikazan znatno stariji, navode ka isključivanju naše slike iz Des Rousseauxova opusa.

Ovim primjerima sada možemo pribrojiti još sedam slika iz Topićeve zbirke koje su ranije, u vrijeme Trećeg Reicha, bile ponuđene na prodaju u kölnskoj aukcijskoj kući. U Lempertzovim katalogima tiskanim od 1933. do 1943. godine²⁹ reproducirane su još tri slike koje su se nalazile u Topićevoj zbirci, dok u detaljni(ji)m opisima ponuđenih umjetnina prepoznamo daljnje četiri slike iz njegove zbirke (tabl. 1). Od novoidentificiranih sedam slika, u Strossmayerovoj galeriji danas se ne nalazi jedino *Portret mladoga čovjeka*, u aukcijskome katalogu određen kao rad Jana van Ravesteyna (1572.-1657.).³⁰ Smještaj slike nepoznat je još od realizacije Topićeve donacije Galeriji krajem 1960-ih, ali raniju pripadnost slike njegovoj zbirci potvrđuju fotografija i podaci u fotoalbumima podudarni s onima iz aukcijskoga kataloga (sl. 4).

83 Jan Anthonisz van Ravesteyn

4ab Jan Anthonisz. van Ravesteyn, *Portret mladoga čovjeka*, ulje na platnu, 53 × 40 cm, smještaj nepoznat; a) aukcijski katalog Lempertz 410 (Tafel 18); b) fotoalbum

Jan Anthonisz. van Ravesteyn, *Portrait of a Young Man*, oil on canvas, 53 × 40 cm, whereabouts unknown; a) auction catalogue Lempertz 410 (Tafel 18); b) photo album

David s glavom Golijata talijanskog slikara 18. stoljeća

Slika *David s glavom Golijata* (sl. 5) reproducirana u aukcijskome katalogu 1940. godine,³¹ jedno je od nekoliko djela koje nije prisutno u Topićevim fotoalbumima. Donator je u *Ugovoru* posebno naznačio kako Galeriji daruje „iz svoje privatne zbirke i umjetničku sliku ‚David s glavom golijata‘ vel. 92 × 74 – autor Luca Giordano“, a zabilježena je i u popisu umjetnina pohranjenih u rezidenciji u Visokoj ulici, kao i u popisu o preuzimanju umjetnina iz Visoke.³² Izgleda, međutim, da u Galeriju nije pristigla s ostalim slikama – prilikom predstavljanja Topićeve donacije 1969. godine ova slika nije bila izložena. Tome u prilog svjedoči i pismo upućeno tadašnjem upravitelju Galerije Vinku Zlamaliku u kojemu Topić piše: „Ja sam zaboravio da Vam kažem da bi trebalo da upitate gosp. Matu Malinarića (radi u izvršno vijeću) kod koga se nalazi slika od Luke Giordana (David sa glavom Golijata). On je me rekao da se Slika nalazi u Zagrebu, a da nije u ona tri kataloga. Postojala je za tu sliku i jedna expertiza od Charli Fösterera, koju sam ja sa svim drugi expertizam poslao Veci Holjevcu a on je te dokumente predao Krajačiću i na taj način, izgleda da jih je nestalo, ili je iste netko zadržao da bi moga da i dalje tvrdi da su svih objekti falsifikati.“³³

- 5 Talijanski slikar 18. stoljeća,
David s glavom Golijata, ulje
na platnu, 93,5 × 75 cm, Zagreb,
Strossmayerova galerija starih
majstora HAZU, inv. br. SG-556
(fototeka Strossmayerove galerije)

Italian 18th-century painter, *David with the Head of Goliath*, oil on canvas, 93.5 × 75 cm, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-556 (The Strossmayer Gallery photo library)

- 6 Poledina slike *David s glavom Golijata*

Back side of *David with the Head of Goliath*

Iako atribucija slike Luci Giordanu nije održiva,³⁴ potvrdu Topićeva navoda o postojanju spomenute ekspertize kao dokaza autentičnosti slike pronalazimo u napomeni uz kataložku jedinicu u aukcijskome katalogu: „Mit Gutachten von C. F. Foerster, Berlin: ...,ein charakteristisches wohlerhaltenes Werk.“³⁵ S aukcijskom prodajom sliku povezuju i oznake na poledini (sl. 6). U gornjem dijelu podokvira bijelom je kredom ispisan broj (585) pod kojim je slika ponuđena u aukcijskome katalogu. Drugi broj (9844), ponovljen na podokviru na dva mjesta, nije moguće izravno povezati s aukcijskom prodajom. Ipak, primjere analogne ovim broječanim oznakama (rukopis, korištenje plave boje i uokvirivanje broja pravokutnikom) pronalazimo na poledinama još triju slika iz Lempertzovih kataloga (sl. 7).

- 7a-g Numeričke oznake na poledinama slika:
a, b) *David s glavom Golijata*
c) *Portret mlade dame*
d, e) *Eros i Psiha*
f, g) *Portret muškarca sa šeširom*

Numeric marks on back sides of paintings:
a, b) *David with the Head of Goliath*
c) *Portrait of a Young lady*
d, e) *Eros and Psyche*
f, g) *Portrait of a Man with a Hat*

- 8 Nizozemski slikar 17. stoljeća, *Portret muškarca sa šeširom*, ulje na platnu, 130,5 × 80,5 cm, Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-543 (fototeka Strossmayerove galerije)

Dutch 17th-century painter, *Portrait of a Man with a Hat*, oil on canvas, 130.5 × 80.5, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-543 (The Strossmayer Gallery photo library)

- 9 Pripisano: François Boucher, *Djeca sa psom*, ulje na dasci, 30 × 22,2 cm, Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-507 (fototeka Strossmayerove galerije)

Attributed to François Boucher, *Children with a Dog*, oil on panel, 30 × 22.2 cm, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-507 (The Strossmayer Gallery photo library)

Portret muškarca sa šeširom nizozemskog slikara 17. stoljeća

Podudarnost numeričkih oznaka na poledinama više slika dodatna je potvrda za identifikaciju slike *Portret muškarca sa šeširom* (sl. 8) koja nije reproducirana, no kojoj odgovaraju istovjetne dimenzije i detaljan kataložki opis iz 1938. godine: „Zwei Bildnisse als Gegenstücke. – 1. Junger Mann in Kniefigur, sitzend, den rechten Unterarm auf einen seitlich stehenden, mit Perserteppich belegten Tisch lehnend, vor grüner Draperie, die nach rechts den Blick in eine Parklandschaft freigibt. Er trägt ein schwarzes Gewand, dessen Brust- und Armschlitze eine rote Weste mit weißen Ärmeln und Goldstickerei sehen lassen, einen schmalen weißen Spitzenkragen und einen hohen dunkeln, mit schmaler Goldkette geschmückten Hut. – 2. Junge Frau in Kniefigur [...] Öl auf Leinwand. H. 103,5, B. 80,5 cm.“³⁶

- 10 Pripisano: Jean-Baptiste Greuze, *Eros i Psiha*, ulje na platnu, 76 × 82,5 cm, Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-508 (fototeka Strossmayerove galerije)

Attributed to Jean-Baptiste Greuze, *Eros and Psyche*, oil on canvas, 76 × 82.5 cm, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-508 (The Strossmayer Gallery photo library)

Iz kataloškog opisa saznajemo kako je pandan portretu muškarca bio portret žene, danas nepoznata toga smještaja, te da su obje slike bile atribuirane nizozemskom slikaru Dircku Santvoortu (1610.-1680.). Portret muškarca Topić je, međutim, Galeriji darovao kao rad nizozemskoga slikara Bartholomeusa van der Helsta (1613.-1670.), a isprva potvrđenu atribuciju u kasnijoj su galerijskoj obradi slike pratile određene rezerve, kao i dvoumljenja oko datacije te napomene o stilskoj bliskosti radovima Ferdinanda Bola (1616.-1680.).³⁷ Međutim, komparacijom zagrebačke slike s portretima iz opusa ovih suvremenika nizozemskoga Zlatnog doba, atribuciji *Portreta muškarca sa šeširom* nikome od njih nije se moguće prikloniti.

Tri slike francuskih majstora

U preciznome opisu slike pripisane francuskome slikaru Jeanu Baptistu Greuzu (1725.-1805.) prepoznajemo djelo *Djeca sa psom* (sl. 9) prodavano

1941. godine: „Zwei Kinder mit Hund. Ein kleines Mädchen mit rotem Röckchen und gelber Jacke reitet auf einem großen Hund, an dessen Seite ein Tragkorb hängt. Hinterher schreitet ein Knabe, der einen Korb mit Eiern und an einem Stock eine geschlachtete Taube trägt. Landschaftshintergrund. Öl auf Holz. H. 30, B. 22 cm.“³⁸ Atributivni prijedlog Topić je odbacio i sliku darovao kao rad Greuzova dva desetljeća starijega suvremenika François Bouchera (1703.-1770.), a ta je atribucija zadržana i u kasnijoj galerijskoj obradi slike.³⁹ Povod ovoj promjeni i pretpostavljeno uporište Topićeva određenja naslućujemo u signaturi B. 1770 uz donji rub slike, i danas sakrivenoj ukrasnim okvirom.

Donatorovo čvrsto oslanjanje na signature kao potvrdu autorstva uočavamo kod više primjera iz Lempertzovih kataloga. Atribucije je, osim na temelju ekspertize slike *David s glavom Golijata*, zadržao jedino kod signirane i datirane slike *Eros*

- 11 Eugène Louis Boudin, *Luka u Bordeauxu*, ulje na platnu, 32,7 × 46,3 cm, Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-520 (fototeka Strossmayerove galerije)

Eugène Louis Boudin, *Harbour in Bordeaux*, oil on canvas, 32.7 × 46.3 cm, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-520 (The Strossmayer Gallery photo library)

- 12 Prema: Hans Jordaens III., *Kraljica od Sabe i kralj Salamon*, ulje na dasci, 56,7 × 88,6 cm, Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-532 (fototeka Strossmayerove galerije)

After Hans Jordaens III, *The Queen of Sheba and King Solomon*, oil on panel, 56.7 × 88.6 cm, Zagreb, The Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. n. SG-532 (The Strossmayer Gallery photo library)

i Psiha (J. B. Greuze / 1768.; sl. 10) te kod *Luke u Bordeauxu* na kojoj je uz signaturu ispisana i geografska odrednica (Bordeaux i Boudin).⁴⁰ Dok njihov značaj u Topićevom procesu atribuiranja možemo samo nazirati, prisutnost pisanih oznaka francuskoga impresionista Eugènea Louisa Boudina na slici *Luka u Bordeauxu* (sl. 11) važna je, s obzirom na brojnost slika srodne tematike i kompozicija u opusu ovoga majstora, za prepoznavanje djela u kataloškom opisu iz 1940. godine: „Der Hafen von Bordeaux. Mehrere Schiffe liegen im Hafen; links Häuser der Vorstadt von Bordeaux. Rechts signiert: Boudin; links betitelt: Bordeaux. Öl auf Leinwand. H. 32,5, B. 46 cm.“⁴¹

Kraljica od Sabe i kralj Salamon **prema Hansu Jordaensu III.**

Sliku *Kraljica od Sabe i kralj Salamon* Topić je Galeriji darovao kao rad nizozemskog slikara Theodoora van Thuldena (1606.-1669.). Nakon

prvotnoga prihvaćanja atributivnoga određenja, Zlamalik je kasnije posumnjao u ispravnost atribucije: „Ako je autor djela zaista Theodor van Thulden, [...] onda ga ovo djelo ne prezentira u najboljem svjetlu“, a zadržku oko atribucije izrazio je i Vandura naznačujući kako bi autora trebalo tražiti među nekim od „slikara Franckenove škole“. ⁴² Slika istovjetne teme antverpenskog slikara Fransa Franckena III. (1607.-1667.) ponuđena na prodaju 1936. godine opisom posve odgovara slici iz Strossmayerove galerije (sl. 12): „Die Königin von Saba wird von König Salomo empfangen, der rechts auf hohem Throne sitzt. Vorn die reichgekleidete kniende Königin und ihr Gefolge mit den Geschenken. In der Renaissancehalle hinten die Räte und Garden des Königs. Öl auf Eichenholz. H. 57, B. 88 cm.“ ⁴³

Zagrebačku sliku, međutim, prepoznajemo kao inačicu signirane slike *Kraljica od Sabe sa svitom donosi kralju Salomonu brojne darove* ⁴⁴ Hansa

Jordaensa III., odnosno njezine razrađenije, također signirane inačice ⁴⁵ recentno zabilježene na talijanskome tržištu umjetnina. Hans Jordaens III. (oko 1595.-1643./44.) antverpenski je slikar u čijim je radovima uočena stilaska bliskost sa slikama Fransa Franckena II. (1581.-1642.) s kojim je na pojedinim slikama i surađivao. ⁴⁶ U Jordaensovu opusu zabilježeno razrađivanje kompozicija ne samo ove, nego i drugih tema – primjerice, više verzija slike *Prijelaz preko Crvenoga mora* ⁴⁷ – govori u prilog njegovu umnažanju srodnih rješenja i njegovome tržišnom uspjehu. Praksu umnažanja već iskušanih kompozicija (osobito manjih dimenzija) u Antwerpenu je u prvim desetljećima 17. stoljeća potaknulo sve razvijenije tržište umjetnina. U skladu s time, pažnja je ovoj praksi u okviru Jordaensu bliskog slikarskoga kruga Fransa Franckena II. upućena i kroz prizmu tržišta, ⁴⁸ a njezina raširenost usmjerava pritom i istraživanja zagrebačke slike ka mogućem nastanku unutar Jordaensova kruga.

Okolnosti prodaja slika

Ukupno deset slika iz Topićeve zbirke, devet njih danas u Strossmayerovoj galeriji, zastupljeno je u šest aukcijskih kataloga kuće Lempertz iz razdoblja 1936.-1941. godine (tabl. 1). Identifikacija slika na aukcijskim prodajama ipak ne pruža znatnije pomake u uspostavljanju ranije provenijencije. Iznimka je slika *Kraljica od Sabe i kralj Salamon* koja je na umjetničko tržište 1936. godine dospjela iz ostavštine Josepha Geuljansa iz Aachena. Ograničena saznanja o ovoj dotada nepoznatoj zbirci crpimo iz predgovora kataloga prvoga dijela aukcije održane desetak dana ranije kada su prodavani namještaj i predmeti umjetničkoga obrta.⁴⁹ Riječ je zapravo o sadržaju stare aachenske trgovačke kuće, prvenstveno, opremi interijera te predmetima umjetničke i uporabne vrijednosti datiranim od sredine 18. do prvih desetljeća 19. stoljeća. Preostalih devet slika ubiciranih u Lempertzovim katalogima, na aukcijske su prodaje prispjele iz neodređenih zbirki, mahom od neidentificiranih konsignatora označenih na popisima brojevima ili slovima. Potencijalna istraživanja arhivske dokumentacije o poslovanju kuće Lempertz kao izvorima za identifikaciju konsignatora ili kupaca onemogućena su za razdoblje prije 1945. godine jer je prilikom bombardiranja Kölna sva arhivska građa u zgradi uništena.⁵⁰ Istu sudbinu, ako su postojali, možemo pretpostaviti i za „kućne“ primjerke kataloga u kojima su aukcijske kuće bilježile procijenjene, početne i postignute cijene te imena konsignatora i kupaca za svako djelo. Naime, prema *Zakonu o aukcijskoj trgovini (Gesetz über das Versteigerergewerbe)* aukcijske su kuće po završetku prodaje ove podatke ispisane u obaveznim primjerica kataloga, tzv. *Protokolexemplar*, bile dužne dostaviti u Reichskammer der bildenden Künste.⁵¹ Za ove hipotetski vrijedne izvore pri istraživanju provenijencije umjetnina s aukcijskih prodaja u razdoblju Trećega Reicha, međutim, danas nije poznatno gdje su završili i jesu li uopće sačuvani.

Iako identitet konsignatora većine slika ostaje nepoznat, i samo iz šifriranih popisa možemo utvrditi, a to je bitno za razdoblje nacističke Njemačke, iz kojega ranijeg konteksta predmet nije uključen u aukcijsku prodaju. Naime, podrijetlo predmeta, odnosno konsignatora, obilježeno u ovim popisima kao „ne-arijevsko“ smjernica je koja upućuje na potrebu razmatranja mogućnosti prisilne prodaje.⁵² Niti jedna od slika iz Strossmayerove galerije prodavana nakon stupanja na

snagu odredbe o obilježavanju podrijetla predmeta u travnju 1938. godine nije u popisima označena kao djelo iz „ne-arijevskoga“ posjeda što nam ipak ne dopušta neupitno zaključiti kako u ovim slučajevima nije bila riječ o prisilnoj prodaji.

Sumnje o mogućnosti prisilnih prodaja konkretnije se nameću za dvije slike. U slučaju *Portreta muškarca sa šeširom* prodavanog u ožujku 1938. godine, nepostojanje opaske o podrijetlu umjetnine posve je moguće uzorokovano „preranim“ datumom aukcije pa njezin izostanak nije dovoljan argument za potpuno odbacivanje sumnji o mogućoj prisilnoj prodaji. Slika *Djeca sa psom* ponudena je u veljači 1941. godine u katalogu aukcije u kojemu je popis konsignatora posve izostavljen, a kao jedini je ponuđač navedena „jedna berlinska banka“. Dvojbe oko „legalnosti“ uključivanja slike na umjetničko tržište potiče upravo kontekst čitave aukcijske prodaje. Uz nekoliko slika u katalogu *Gemälde alter Meister: im Auftrag eines Berliner Bankhauses* stoje napomene koje tek upućuju na njihovu negdašnju pripadnost zbirci istaknutog nizozemskog trgovca umjetninama Jacquesa Goudstikka (1897.-1940.).⁵³ Neposredno po njegovoj nesretnoj pogibiji prilikom bijega iz Nizozemske, Goudstikkerovu su zbirku starih majstora u lipnju 1940. godine zajedničkim poduhvatom pribavili Hermann Göring i bankar i trgovac umjetninama Alois Miedl (1903.-1990.).⁵⁴ Dok je dio Goudstikkerovih slika Göring odmah priključio vlastitoj zbirci, određeni ih je dio dospio na njemačko tržište gdje su prodavane na aukcijskim prodajama, a njihova brojnost na Lempertzovoj aukciji navela je istraživače na zaključak da se iza prodaje „im Auftrag eines Berliner Bankhauses“ sakrivaju sami Göring i Miedl.⁵⁵ Naime, osim nekoliko slika uz koje je navedeno Goudstikkerovo ime, poveći broj slika, u aukcijskome katalogu neoznačene provenijencije, podudara se sa slikama iz Goudstikkerove *Black Book*, popisom kojime je prije bijega iz Nizozemske dokumentirao slike koje je ostavio za sobom.⁵⁶ Iako u *Black Book* ne pronalazimo sliku koja bi odgovarala *Djeci sa psom* iz Strossmayerove galerije, sama prisutnost slike na ovoj aukciji uvelike pobuđuje sumnje o načinu na koji je prispjela na tržište.

O sudbini slika u tijeku, odnosno neposredno po završetku aukcijskih prodaja, saznanja nam pružaju prvenstveno sačuvani primjerci anotiranih aukcijskih kataloga. Tijekom istraživanja konzultirani su anotirani katalogi iz knjižnice Nizozemskoga instituta za povijest umjetnosti u Den Haagu (*RKD*

Katalog aukcijske prodaje datum	Slika	Kat. br.	Reprodukcija u katalogu (tabla)	Konsignator	Predviđena cijena (u RM)	Početna cijena (u RM)	Postignuta cijena (u RM)	Anotirani primjerak kataloga
Lempertz 382 5. 11. 1936.	<i>Kraljica od Sabe i kralj Salamon</i>	47	-	Nachlaß Joseph Geuljans, Aachen	?	?	?	-
Lempertz 395 11. - 12. 3. 1938.	<i>Portret muškarca sa šeširom</i>	147	-	Li.	2500	?	2250	sign. RLM-C 2685/111
Lempertz 403 30. 11. 1939.	<i>Portret mlade dame</i>	56	tabl. 20	XV.	2000	1000	1850	sign. RLM-C 2685/116
	<i>Sveti Pavao apostol</i>	219	tabl. 35	XVI.	8000	4000	Z.	
	<i>Sveti Andrija apostol</i>	220	tabl. 36		35 000	20 000	Z.	
Lempertz 406 3. 2. 1940.	<i>David s glavom Golijata</i>	585	tabl. 63	XXII.	3000	1500	2400	sign. RLM-C 2685/118
	<i>Luka u Bordeauxu</i>	638	-	XXVIII.	400	400	1500	
Lempertz 410 26. - 29. 11. 1940.	<i>Eros i Psiha</i>	48	tabl. 48	13.	30 000	15 000	- / Z.	sign. RLM-C 2685/121; RKD sign. 201800949
	<i>Portret mladog čovjeka</i>	83	tabl. 18		2500	1000	- / Z.	
Lempertz 412 5. 2. 1941.	<i>Djeca sa psom</i>	53	-	„Berliner Bankhaus“	1000	500	-	sign. RLM-C 2685/123

Tabl. 1 Slike iz Topićeve zbirke u aukcijskim katalogima kuće Lempertz (1936.-1941.)

Paintings from Topić's collection in Lempertz auction house catalogues (1936-1941)

Nederlands Institut voor kunstgeschiedenis), knjižnice Rheinisches Landesmuseuma u Bonnu i knjižnice Muzeja Mimara u Zagrebu.⁵⁷ Anotacije u analiziranim primjercima svode se isključivo na početak i ishode aukcijskih prodaja – početne i postignute cijene. Dok su procijenjene vrijednosti (u Reichsmarkama) poznate za devet slika iz tiskanih popisa priloženih u katalogima (tabl. 1, stupac 6), početne cijene, odnosno rezultati prodaja poznati su nam zahvaljujući anotacijama za istih devet slika (tabl. 1, stupci 7 i 8). Od ovih devet slika na aukcijama su prodane četiri, a tri od njih – *Portret muškarca sa šeširom*, *David s glavom Golijata* i *Portret mlade dame* – nisu postigle procijenjenu novčanu vrijednost. Jedina slika prodana za novčani iznos bitno viši (1500 RM) od procijenjenoga (400 RM) jest *Luka u Bordeauxu*. Za nju i za *Portret mlade dame* postignute cijene već su iduće godine publicirane u pregledu cijena umjetnina na aukcijskim prodajama.⁵⁸ Već i ovako šturo zabilježene postignute cijene, uslijed najčešćeg izostanka drugih pisanih izvora, pružaju nam potvrde o smjeni vlasnika umjetnine u točno određenom trenutku. Preostalih pet slika (*Sveti Andrija apostol*, *Sveti Pavao apostol*, *Eros i Psiha*, *Djeca sa psom* i *Portret mladog čovjeka*), sudeći prema bilješkama u anotiranim primjercima kataloga, na aukcijama nije prodano.⁵⁹

U novopronađenoj građi vezanoj uz prodaje slika koje su u Strossmayerovu galeriju prispjele Topićevom donacijom, nema dokaza koji bi nedvojbeno potvrdili je li Topić slike kupio na aukcijskim prodajama kölnske kuće Lempertz ili su njegove akvizicije ostvarene naknadno, najkasnije 1948. godine kada su zabilježene u fotoalbumima njegove zbirke.

Iako je posve moguće da su slike prodane na aukcijama 1938.-1940. ponovno našle put na tržište umjetnina u periodu do 1948. godine, čak i više puta, čini se malo vjerojatnim kako bi se dvije slike prodane na istoj aukciji (*David s glavom Golijata* i *Luka u Bordeauxu*), odnosno tri slike (*Portret mlade dame*, *Sveti Pavao apostol* i *Sveti Andrija apostol*) ponudene na istoj aukciji posrednim putem, desetljeće kasnije našle zajedno u nekoj drugoj zbirci. Još je manje vjerojatnije da bi dvije slike koje je isti konsignator ponudio, a nije prodao na aukcijskoj prodaji u Kölnu, neovisno pronašle put do iste zbirke u Berlinu. Pritom, gotovo je nemoguće da se ista situacija ponovi dva puta u istim okolnostima, a da bi se tumačila kao slučajnost. Slike *Sveti Pavao apostol* i *Sveti Andrija apostol*

na aukciji 30. studenoga 1939. godine ponudio je isti konsignator u popisu označen brojem XVI te obje slike u toj prilici nisu prodane.⁶⁰ Na aukciji 26.-29. studenoga 1940. godine nisu prodane slike *Eros i Psiha* i *Portret mladog čovjeka* koje je ponudio konsignator u popisu označen brojem 13.⁶¹ Činjenica da se veći broj slika koje nisu prodane na aukcijama nalazio u Topićevoj zbirci u skladu je s realiziranim kupovinama po cijenama nižim od predviđenih te, u istaknutim slučajevima istih konsignatora, navode ka zaključku kako su otkupljene neposredno po završetku aukcije. Premda bi se, na tragu Topićeve prisutnosti na aukcijskim prodajama u ulozi ponuđača kasnijih godina, moglo pomišljati da se on „sakriva“ iza oznaka neidentificiranih konsignatora koji na Lempertzovim aukcijama nisu realizirali transakcije, pomisao je primjenjiva samo u slučaju konsignatora označenog brojem 13 (slike *Eros i Psiha* i *Portret mladog čovjeka*). Podaci za ove slike tiskani u katalogu podudaraju se s atribucijom i naslovom koje je u fotoalbumu preuzeo Topić, a njegovu uvjerenost u ispravnost atribucija zasigurno su podržale signature koje se nalaze na obje slike. Nasuprot tome, u katalogu tiskana atributivna određenja nesigurnih slika *Sveti Pavao apostol* i *Sveti Andrija apostol*, pa čak i identifikacija potonjeg apostola, ne odgovaraju onima u Topićevim albumima, implicirajući kako ga se ne može poistovjetiti s konsignatorom.

Konačno, poredbenim pristupom u promatranju izvorišta iz kojih su slike dospjele na tržište (konsignatora) te rezultata aukcijskih prodaja uočavaju se obrasci iz kojih proizlazi kako je slike na aukcijama, odnosno neposredno po njihovu završetku (barem najvećim dijelom) kupila ista osoba. Pritom, s obzirom na broj slika iz ovih kataloga desetak godina kasnije potvrđenih u Topićevoj zbirci, vjerojatno kao kupca treba identificirati upravo Topića, odnosno njegova posrednika, a u predočenim aukcijama prepoznati kontekst njegovih akvizicija.

Umjetnine koje je Topić uputio iz vlastite zbirke u Jugoslaviju su prispjele kao djela „bez povijesti“ te su do najrecentnijeg vremena ostale lišene svake informacije o ranijem podrijetlu. Uspostavom „izgubljene“ ranije provenijencije umjetninama se vraća, barem isprekidana, veza s njihovom prošlošću i pruža uvid u kontekste kojima su nekada pripadale, kao i u njihovu recepciju tijekom prve polovine 20. stoljeća. U slučaju Topićeve mistificirane sakupljačke djelatnosti svaka utvrđena

okolnost o promjenama vlasništva umjetnine nadalje precizira i koordinate njegove kolekcionarske aktivnosti koja, u konačnici, sudjeluje graditi širu sliku o načinima na koje su i o mogućnostima u kojima su formirane kolekcije na umjetničkom tržištu Trecéga Reicha.

* Istraživanje za ovaj rad provedeno je u okviru HERA projekta 15.080 TransCultAA (Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century, <http://www.transcultaa.eu>). Projekt je financiran sredstvima programa Europske unije Obzor 2020 za istraživanje i inovacije, u okviru Ugovora o dodjeli sredstava br. 649307.

BILJEŠKE

- 1 Usp. LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK, *Izložba odabranih djela iz zbirke Ante Topić Mimara* (kat. izložbe, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb), Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb, 1969., VIII-IX; VESNA KUSIN, *Mimara*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1987.
- 2 Usp. FREDERIK MULLER & CIE, *Catalogue de la Collection importante de M. Ante Mimara (1ère Partie): Tableaux anciens des XIIIe - XVIIIe siècles, Antiquités et objets d'art (...)*, Amsterdam, 9. studenoga 1954.; SOTHEBY & CO., *Catalogue of Important Old Master Paintings*, London, 7. prosinca 1960., 30-35; VESNA KUSIN (bilj. 1); MILAN TERZIĆ, *Josip Broz Tito i Ante Topić Mimara*, Vojno-istorijski glasnik, 46/1 (1997.), 147-160; NENAD RADIĆ, *Pusen i petokraka: Zbirka slika druga predsjednika* (kat. izložbe, Galerija Matice srpske, Novi Sad), Galerija Matice srpske, Novi Sad, 2012., 34-39.
- 3 Usp. VESNA KUSIN (bilj. 1); KONSTANTIN AKINSHA, *Ante Topić Mimara: The Master Swindler of Yugoslavia*, ARTnews, September 2001, URL: <https://www.artnews.com/issue/september-2001/>.
- 4 Usp. IVAN FERENČAK, *Od Zbirke slika i skulptura Ante Mimara do Zbirke starih majstora Strossmayerove galerije*, u: *Odabrana djela iz Donacije Ante Topića Mimare Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU: Izložba u povodu 120. obljetnice donatorova rođenja* (kat. izložbe, Muzej Mimara, Zagreb), (ur.) Ljerka Dulibić, Iva Pasini Tržec, Muzej Mimara, Zagreb, 2018., 14-41.
- 5 Usp. LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK (bilj. 1, 1969.). Drugo izdanje kataloga ponešto je izmijenjeno i nadopunjeno umjetninama pristiglim iz Beograda. Usp. LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK, *Izložba odabranih djela iz zbirke Ante Topić Mimara* (kat. izložbe, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb), 2. nadopunjeno izd., Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb, [1970.]. U katalog stalnoga postava Strossmayerove galerije uključeno je 57 darovanih umjetnina. Usp. VINKO ZLAMALIK, *Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 2. nadopunjeno izd., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1982.
- 6 Usp. primjerice VINKO ZLAMALIK (bilj. 5); GRGO GAMULIN, *Prijedlog za Jeana Bellegambea*, Peristil, 26 (1983.), 53-56; ĐURO VANĐURA, *Nizozemske slikarske škole u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb, 1988.; JADRANKA DAMJANOV, *Usporedna vizualna analiza Dürerove i Pseudo-Dürerove slike*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 25 (2001.), 81-90. Tek u novije vrijeme započelo se s razmatranjem provenijencije umjetnina iz Topićeve zbirke u Strossmayerovoj galeriji. Usp. LJERKA DULIBIĆ, IVA PASINI TRŽEC, *A New Contribution to Trecento Painting at Strossmayer Gallery in Zagreb*, u: *Scripta in honorem Igor Fisković. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana*, (ur.) Miljenko Jurković; Predrag Marković, University of Zagreb; IRCLAMA; Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb; Motovun, 2015., 165-172, 169-171.
- 7 Fotoalbumi su pohranjeni u Arhivu Strossmayerove galerije (dalje: Arhiv SG). O albumima usp. IVAN FERENČAK (bilj. 4).
- 8 Usp. *Odabrana djela iz donacije Ante Topića Mimare Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU: Izložba u povodu 120. obljetnice donatorova rođenja* (kat. izložbe, Muzej Mimara, Zagreb), (ur.) Ljerka Dulibić, Iva Pasini Tržec, Muzej Mimara, Zagreb, 2018.
- 9 Dostupno na: <https://www.state.gov/p/eur/rt/hlcst/270431.htm>.

- 10 Usp. NANCY H. YEIDE, KONSTANTIN AKINSHA, AMY L. WALSH, *The AAM Guide to Provenance Research*, American Association of Museums, Washington D. C., 2001., 49-51.
- 11 Za povijest aukcijske kuće Lempertz vidi: WERNER SCHÄFKE, *Kunsthau Lempertz: eine Kulturgeschichte*, Dumont, Köln, 2015.
- 12 U ovome periodu u Kölnu je djelovala još *Kunst-Auktionshaus F. A. Menna* s dva puta manje tiskanih aukcijskih kataloga (37). Prema lakunama u brojčanome nizu kataloga *Kunst-Auktionshaus F. A. Menna* pretpostavlja se kako je bilo održano dvostruko više aukcijskih prodaja. Uz ove dvije kuće, jednu aukcijsku prodaju knjiga održao je 1943. godine *Carl Holzschuh*. Usp. ASTRID BÄHR, *German Sales 1930-1945: Bibliographie der Auktionskataloge aus Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Staatliche Museen zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, Berlin, 2013., 38-39, 378, 413, 416-426. Dostupno na: <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/volltexte/2013/2251>.
- 13 U brojčanome nizu ovih godina nisu utvrđeni katalogi br. 353, 357, 370. Usp. ASTRID BÄHR (bilj. 12), 379, 389-412.
- 14 *Novi Zakon o aukcijskoj trgovini (Gesetz über das Versteigerergewerbe)* donesen 16. listopada 1934. godine i nadopunjen *Uredbom o provedbi (Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über das Versteigerergewerbe (Versteigerervorschriften - VV.))* 30. listopada 1934. godine stupio je na snagu 1. ožujka 1935. godine. Usp. *Deutsches Reichsgesetzblatt Teil I*, Berlin, 1934., 974-976, 1091-1104. Dostupno na: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=dra&datum=1934&page=1088&size=45>. Prema *Uredbi* (§ 51, čl. 1), aukcijski katalog morao je sadržavati popis svih konsignatora označenih brojevima ili slovima: „die Namen sämtlicher Besitzer unter laufenden Nummern und nach Buchstaben geordnet, oder auf Verlangen der Auftraggeber für seinen Namen ein Deckwort oder ein Buchstabe“. Usp. ASTRID BÄHR (bilj. 12), 19-20.
- 15 U Lempertzovim katalogima liste konsignatora javljaju se od kataloga br. 371 (kraj ožujka 1935.). Iznimka su katalogi kojima je u naslovu imenovana prodaja posve određene zbirke. Usp. primjerice LEMPERTZ 384, *Sammlung Friedrich Camphausen, Krefeld: niederrheinische Möbel der Gotik und Renaissance, Holzplastiken, ...*, Köln, 8.-11. prosinca 1936.
- 16 Usp. ASTRID BÄHR (bilj. 12), 25.
- 17 Usp. MEIKE HOPF, *Kunsthandel in Nationalsozialismus: Adolf Weinmüller in München und Wien*, Böhlau Verlag, Köln, 2012., 160-162; ASTRID BÄHR (bilj. 12), 25. U popisima konsignatora, naznake „ne-arijevskoga“ podrijetla nalazimo u Lempertzovim katalogima br. 402, 406, 409, 410, 411. Usp. još LEMPERTZ 404, *Zwangsversteigerung von zirka 700 Ölgemälden [...] aus nichtarischem Besitz: die Versteigerung erfolgt im Auftrag des Herrn Generalstaatsanwalts, Düsseldorf*, Köln, 12.-13. prosinca 1939.
- 18 Usp. VINKO ZLAMALIK (bilj. 5), 356, 418; ĐURO VANĐURA (bilj. 6), 64, 142.
- 19 ĐURO VANĐURA (bilj. 6), 64, 14.
- 20 Usp. LEMPERTZ 403, *Italienische Gemälde des Quattrocento bis Settecento, niederländische und deutsche Gemälde des XVI. bis XVIII. Jahrh., chinesisches Famille-Rose- sowie sonstiges ostasiatisches und deutsches Porzellan, Fayence aus verschiedenem Besitz: darunter eine bekannte sudentische Sammlung*, Köln, 30. studenoga 1939., 21, kat. br. 56, tab. 20. Za sliku Zlamalik piše: „Skeptici su, naravno, bez ozbiljnijeg upuštanja u analizu ove vanredno lijepe slike odmah izrazili sumnju u pravilnost atribucije [...]“. Usp. LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK (bilj. 5, 1970.), 48. Usp. ŽELJKA ČORAK, *Naš udio prošlosti*, Telegram: tjednik za suvremena pitanja društva i kulture (11. srpnja 1969.), 17.
- 21 VINKO ZLAMALIK (bilj. 5), 356. Usp. BORIVOJ POPOVČAK, „Portret mlade dame“, u: *Odabrana djela iz donacije Ante Topića Mimare...* (bilj. 8), 188-193.
- 22 LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK (bilj. 1, 1969.), XIX.
- 23 Usp. LEMPERTZ 403 (bilj. 20), 42, kat. br. 220, tab. 36.
- 24 ĐURO VANĐURA (bilj. 6), 64.
- 25 Uključujući one iz ciklusa, u literaturi se navodi osamdesetak slika apostola. Usp. ERIK LARSEN, *The Paintings of Anthony van Dyck*, 2 sv., Luca Verlag, Freren, 1988., sv. 2., 66-91; NORA DE POORTER, *Van Dyck in Antwerp and London*, u: *Van Dyck: a complete catalogue of the paintings*, Susan J. Barnes, Yale University Press, New Haven, 2004., 15-144, 67-80.
- 26 VINKO ZLAMALIK (bilj. 5): 418. Usp. LEMPERTZ 403 (bilj. 20), 42, kat. br. 219, tab. 35; LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK (bilj. 5, 1970.), 72.
- 27 Usp. VINKO ZLAMALIK (bilj. 5), 418; ĐURO VANĐURA (bilj. 6), 142-143.
- 28 Usp. WERNER SUMOWSKI, *Gemälde der Rembrandt-Schüler: in vier Bänden und einem Supplement-Band*, Edition PVA, Landau in der Pfalz, 1983., 2501-2525.
- 29 Poveznice na pregledane digitalizirane kataloge dostupne su u ASTRID BÄHR (bilj. 12), 389-412.
- 30 Usp. LEMPERTZ 410, *Sammlung Dr. Krüger, Meran und anderer Besitz: Gemälde alter und neuzeitlicher Meister, Plastiken der Gotik und des Barock, alte kunsthandwerkliche Arbeiten aus Silber, ...*, Köln, 26.-29. studenoga 1940., 21, kat. br. 83, tab. 18.
- 31 Usp. LEMPERTZ 406, *Gemälde des 16. bis 19. Jahrhunderts, niederrheinische Bauerntöpferien, Fayencen, Porzellane, Plastiken, Zinn- und sonstige Metallarbeiten, alte Möbel, Orientteppiche*, Köln, 3. veljače 1940., 12, kat. br. 585, tab. 63.
- 32 *Ugovor o darovanju*, Salzburg, 20. svibnja 1967., Arhiv SG, registrar Donacija Mimara. Usp. *Iskaz umjetnina deponiranih u Visokoj ulici, s. l., s. a.*, Arhiv SG, registrar Donacija Mimara; *Potvrda Republičkom izvršnom vijeću - Direkciji zajedničkih službi o preuzimanju slika*, Zagreb, 3. veljače 1968., Arhiv SG, registrar Donacija Mimara.
- 33 Ante Topić Mimara Vinko Zlamaliku, Salzburg, 4. ožujka 1970., Arhiv SG, registrar Donacija Mimara.
- 34 Usp. ORESTE FERRARI, GIUSEPPE SCAVIZZI, *Luca Giordano*, 3 sv., Edizioni scientifiche italiane, s. l., 1966.
- 35 LEMPERTZ 406 (bilj. 31), 12, kat. br. 585. Charles F. Foerster (1883.-1943.) bio je njemački kolekcionar i povjesničar umjetnosti; djelovao je kao suradnik berlinskih muzejskih i aukcijskih kuća. Usp. GUIDO HINTERKEUSER, *Zum 70. Todestag des Kunsthistorikers Charles F. Foerster (11. Juli 1883-22. Dezember 1943)*, *Museumsjournal*, 28/1 (2014.), 14-15.
- 36 LEMPERTZ 395, *Eine bekannte süddeutsche Privatsammlung und anderer Privatbesitz: Meisterwerke alter Malerei und Plastik, antike Möbel, Silberschmiedearbeiten des 15. bis 18. Jahrhunderts, Metallarbeiten, Porzellan, Fayence, Steinzeug, Tapisserien, Orientteppiche*, Köln, 11.-12. ožujka 1938., 35, kat. br. 147.
- 37 Usp. LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK (bilj. 1, 1969.), XX; VINKO ZLAMALIK (bilj. 5), 422; ĐURO VANĐURA (bilj. 6), 79-80.
- 38 LEMPERTZ 412, *Gemälde alter Meister: im Auftrag eines Berliner Bankhauses*, Köln, 5. veljače 1941., 17, kat. br. 53.
- 39 Usp. LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK (bilj. 1, 1969.), XIV-XV, 22-24; VINKO ZLAMALIK (bilj. 5), 324; DAMIR GRUBIĆ, *Francuski majstori iz donacije Ante Topić Mimara* (kat. izložbe, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb), JAZU, Zagreb, [1988.], [6-7], [12], kat. br. 3.

- 40 Usp. LEMPertz 410 (bilj. 30), 13, kat. br. 48, tab. 6; LEMPertz 406 (bilj. 31), 24, kat. br. 638. O postojanju signature „J. Ravestein fecit“ na slici *Portret mladog čovjeka* saznajemo iz aukcijskoga kataloga. Usp. LEMPertz 410 (bilj. 30), 21, kat. br. 83, tab. 18.
- 41 LEMPertz 406 (bilj. 31), 24, kat. br. 638.
- 42 VINKO ZLAMALIK (bilj. 5), 392; ĐURO VANĐURA (bilj. 6), 159-160. Usp. LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK (bilj. 1, 1969.), XIX, 56-57.
- 43 LEMPertz 382, *Nachlass Joseph Geuljans, Aachen und anderer Besitz, Teil 2: Alte und neuzeitliche Gemälde*, Köln, 5. studenoga 1936., 11, kat. br. 47.
- 44 Hans Jordaens III., *Kraljica od Sabe sa svitom donosi kralj Salamonu brojne darove*, ulje na dasci, 28,5 × 41 cm, smještaj nepoznat (Dorotheum, Beč, 4. ožujka 1997., lot 114). Dostupno na: <https://rkd.nl/explore/images/23273>.
- 45 Hans Jordaens III., *Kraljica od Sabe i kralj Salomon*, ulje na dasci, 70 × 90 cm, smještaj nepoznat (Casa d'Aste Capitolium art, Brescia, 16. lipnja 2016., lot 103). Dostupno na: <http://www.capitoliumart.it/lotto/salomone-e-la-regina-di-saba/41329>.
- 46 Usp. HANS Vlieghe, *Flemish Art and Architecture 1585-1700*. Yale University Press, New Haven; London, 1995., 109; TRUDY VAN ZADELHOFF, „Jordaens, Hans, III“, *The Dictionary of Art*, 34 sv., (ur.) Jane Turner, Grove, New York, 1996., sv. 17, 647.
- 47 Hans Jordaens III., *Prijelaz preko Crvenoga mora*, ulje na dasci, 54 × 77 cm, Ermitaž; Hans Jordaens III., *Prijelaz preko Crvenoga mora*, ulje na dasci, 37,6 × 52,7 cm, Staatliche Museen zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, Gemäldegalerie, inv. br. 679; Hans Jordaens III., *Prijelaz preko Crvenoga mora*, ulje na dasci, 53,2 × 76 cm, smještaj nepoznat (Christie's, Amsterdam, 7. svibnja 2013., lot 99), dostupno na: <https://rkd.nl/explore/images/243262>.
- 48 Usp. NATASJA PEETERS, *Marked for the Market? Continuity, Collaboration and the Mechanics of Artistic Production of History Painting in the Francken Workshop in Counter-Reformation Antwerp*, *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, 50 (1990.), 58-79.
- 49 Usp. H. R., „Vorwort“, u: LEMPertz 381, *Nachlass Joseph Geuljans, Aachen und anderer Besitz, Teil 1: Rheinisches und anderes Mobiliar vom Barock bis zum Klassizismus, alte Silber- und Goldschmiedearbeiten, ...*, Köln, 22.-24. listopada 1936., 5-6.
- 50 Usp. BORIVOJ POPOVČAK (bilj. 21), 190.
- 51 Usp. ASTRID BÄHR (bilj. 12), 13-14.
- 52 Prisilna prodaja (njem. *Zwangverkauf*; eng. *forced sale*) uvriježen je termin za one transakcije pod nacističkim režimom u kojima je ostvarena financijska dobit po vrijednosti nižoj od realne sa svrhom arijanizacije Reicha. Iako su pojedine prodaje prividno „svojevoljne“, faktori koji su do njih dovele, prije svega zakonske regulative usmjerene ka ekonomskom potlačivanju „ne-arijevaca“, nalažu i njih ubrojiti u prisilne prodaje.
- 53 Vidi kat. br. aukcijskoga kataloga 28, 52, 90. Usp. PIETER DEN HOLLANDER, MELISSA MÜLLER, *Jacques Goudstikker (1897-1940), Amsterdam*, u: *Verlorene Bilder, verlorene Leben: Jüdische Sammler und was aus ihren Kunstwerken wurde*, (ur.) Melissa Müller, Monika Tatzkow, Elisabeth Sandmann Verlag, München, 2014., 214-229.
- 54 Usp. BERT DEMARSIN, *The Third Time Is Not Always a Charm: The Troublesome Legacy of a Dutch Art Dealer - The Limitation and Act of State Defenses in Looted Art Cases*, *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, 28 (2010.), 255-312, 276-279. Usp. još PIETER DEN HOLLANDER, MELISSA MÜLLER (bilj. 53), 226-227. O ulozi Aloisa Miedla u Göringovim akvizicijama umjetnina u okupiranoj Nizozemskoj usp. KENNETH D. ALFORD, *Hermann Göring and the Nazi Art Collection: The Looting of Europe's Art Treasures and Their Dispersal After World War II*, McFarland & Co., Jefferson (NC), 2012., 72-94.
- 55 Usp. PIETER DEN HOLLANDER, MELISSA MÜLLER (bilj. 53), 226-227; WERNER SCHÄFKE (bilj. 11), 67.
- 56 Vidi primjerice kat. br. aukcijskoga kataloga 2, 3, 6, 7, 18, 21, 25, 28, 45, 52, 62, 64, 79, 90, 93, 94, 97, 122, 149... Goudstikkerova *Black Book* knjžica je od 165 stranica ispisanih pisaćim strojem u kojoj su abecedno, prema slikarima, zabilježeni podaci o naslovima, dimenzijama i provenijenciji 1241 slike. Usp. PIETER DEN HOLLANDER, MELISSA MÜLLER (bilj. 53), 228. *Black Book* je pohranjena u Gradskome arhivu u Amsterdamu (Gemeente Amsterdam Stadsarchief). Dostupno na: <https://archieff.amsterdam/inventarissen/inventaris/1341.nl.html>.
- 57 Za signature anotiranih kataloga u haškoj i bonskoj knjižnici vidi tabl. 1. U knjižnicu Muzeja Mimara aukcijski su katalogi iz ovoga ovoga razdoblja dospjeli iz Topićeve privatne biblioteke kao dio njegove donacije budućemu muzeju. Usp. ANDREA GEORGIJEVIĆ-ŠAVAR, *Biblioteka Muzejsko-galerijskog centra - Muzeja Mimara*, *Informatica museologica*, 29/1-2 (1998.), 26-30, 26-27. Od šest Lempertzovih kataloga u kojima se nalaze ovdje obrađene slike, u Muzeju Mimara nalaze se samo brojevi 403 i 406 (u više primjeraka). Iako u pojedinim katalogima postoje bilješke, ponajčešće ispisane cijene, u ovim dvama brojevima nema nikakvih anotacija.
- 58 Usp. *Kunstpreis-Verzeichnis, 1. Band: Auktionsergebnisse vom 1.7.1939. - 30.6.1940*, *Weltkunst-Verlag*, Berlin; Pariz, 1941., 70 (kat. br. 894), 148 (kat. br. 2720). Dostupno na: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kunstpreis_verzeichnis1939_1940/0001.
- 59 Nerealizirane su prodaje obilježene crticom (-) ili slovom Z (njem. *zurück*).
- 60 Usp. LEMPertz 403 (bilj. 20), [4].
- 61 Usp. LEMPertz 410 (bilj. 30), [4], [132].

REFERENCES

- KONSTANTIN AKINSHA, *Ante Topić Mimara: The Master Swindler of Yugoslavia*, ARTnews, September 2001, URL: <https://www.artnews.com/issue/september-2001/>.
- KENNETH D. ALFORD, *Hermann Göring and the Nazi Art Collection: The Looting of Europe's Art Treasures and Their Dispersal After World War II*, McFarland & Co., Jefferson (NC), 2012.
- ASTRID BÄHR, *German Sales 1930–1945: Bibliographie der Auktionskataloge aus Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Berlin, 2013, URL: <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/volltexte/2013/2251>.
- ŽELJKA ČORAK, *Naš udio prošlosti*, Telegram: tjednik za suvremena pitanja društva i kulture (11 July 1969), 17.
- JADRANKA DAMJANOV, *Usporedna vizualna analiza Dürerove i Pseudo-Dürerove slike*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 25 (2001), 81–90.
- BERT DEMARSIN, *The Third Time Is Not Always a Charm: The Troublesome Legacy of a Dutch Art Dealer – The Limitation and Act of State Defenses in Looted Art Cases*, *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, 28 (2010), 255–312.
- LJERKA DULIBIĆ, IVA PASINI TRŽEC, *A New Contribution to Trecento Painting at Strossmayer Gallery in Zagreb*, in: *Scripta in honorem Igor Fisković. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana*, (eds.) Miljenko Jurković; Predrag Marković, University of Zagreb; IRCLAMA; Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb; Motovun, 2015, 165–172, 169–171.
- IVAN FERENČAK, *Od Zbirke slika i skulptura Ante Mimara do Zbirke starih majstora Strossmayerove galerije*, in: *Odabrana djela iz Donacije Ante Topića Mimare Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU: Izložba u povodu 120. obljetnice donatorova rođenja* (exhibition catalogue, Muzej Mimara, Zagreb), (eds.) Ljerka Dulibić, Iva Pasini Tržec, Muzej Mimara, Zagreb, 2018, 14–41.
- ORESTE FERRARI, GIUSEPPE SCAVIZZI, *Luca Giordano*, 3 vols., Edizioni scientifiche italiane, s. l., 1966.
- GRGO GAMULIN, *Prijedlog za Jeana Bellegambea*, *Peristil*, 26 (1983), 53–56.
- LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK, *Izložba odabranih djela iz zbirke Ante Topić Mimara* (exhibition catalogue, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb), Strossmayerova galerija starih majstora JAZU, Zagreb, 1969.
- LJERKA GAŠPAROVIĆ, VINKO ZLAMALIK, *Izložba odabranih djela iz zbirke Ante Topić Mimara* (exhibition catalogue, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb), 2nd revised and enlarged ed., Strossmayerova galerija starih majstora JAZU, Zagreb, [1970].
- ANDREA GEORGIJEVIĆ-ŠAVAR, *Biblioteka Muzejsko-galerijskog centra – Muzeja Mimara*, *Informatica museologica*, 29/1–2 (1998), 26–30.
- DAMIR GRUBIĆ, *Francuski majstori iz donacije Ante Topić Mimara* (exhibition catalogue, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb), JAZU, Zagreb, [1988].
- GUIDO HINTERKEUSER, *Zum 70. Todestag des Kunsthistorikers Charles F. Foerster (11. Juli 1883–22. Dezember 1943)*, *Museumsjournal*, 28/1 (2014), 14–15.
- PIETER DEN HOLLANDER, MELISSA MÜLLER, *Jacques Goudstikker (1897–1940), Amsterdam*, in: *Verlorene Bilder, verlorene Leben: Jüdische Sammler und was aus ihren Kunstwerken wurde*, (eds.) Melissa Müller, Monika Tatzkow, Elisabeth Sandmann Verlag, München, 2014, 214–229.
- MEIKE HOPP, *Kunsthandel in Nationalsozialismus: Adolf Weinmüller in München und Wien*, Böhlau Verlag, Köln, 2012.
- Kunstpreis-Verzeichnis, 1. Band: Auktionsergebnisse vom 1.7.1939. – 30.6.1940*, Weltkunst-Verlag, Berlin; Paris, 1941.
- VESNA KUSIN, *Mimara*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1987.
- ERIK LARSEN, *The Paintings of Anthony van Dyck*, 2 vols., Luca Verlag, Freren, 1988.
- Odabrana djela iz donacije Ante Topića Mimare Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU: Izložba u povodu 120. obljetnice donatorova rođenja* (exhibition catalogue, Muzej Mimara, Zagreb), (eds.) Ljerka Dulibić, Iva Pasini Tržec, Muzej Mimara, Zagreb, 2018.
- NATASJA PEETERS, *Marked for the Market? Continuity, Collaboration and the Mechanics of Artistic Production of History Painting in the Francken Workshop in Counter-Reformation Antwerp*, *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, 50 (1990), 58–79.
- NORA DE POORTER, *Van Dyck in Antwerp and London*, in: *Van Dyck: a complete catalogue of the paintings*, Susan J. Barnes, Yale University Press, New Haven, 2004, 15–144.
- NENAD RADIĆ, *Pusen i petokraka: Zbirka slika druga predsjednika* (exhibition catalogue, Galerija Matice srpske, Novi Sad), Galerija Matice srpske, Novi Sad, 2012.
- WERNER SCHÄFKE, *Kunsthaus Lempertz: eine Kulturgeschichte*, Dumont, Köln, 2015.
- WERNER SUMOWSKI, *Gemälde der Rembrandt-Schüler: in vier Bänden und einem Supplement-Band*, Edition PVA, Landau in der Pfalz, 1983.
- MILAN TERZIĆ, *Josip Broz Tito i Ante Topić Mimara*, *Vojno-istorijski glasnik*, 46/1 (1997), 147–160.
- The Dictionary of Art*, 34 vols., (ed.) Jane Turner, Grove, New York, 1996.
- ĐURO VANĐURA, *Nizozemske slikarske škole u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb, 1988.
- HANS Vlieghe, *Flemish Art and Architecture 1585–1700*, Yale University Press, New Haven; London, 1995.
- NANCY H. YEIDE, KONSTANTIN AKINSHA, AMY L. WALSH, *The AAM Guide to Provenance Research*, American Association of Museums, Washington D. C., 2001.
- VINKO ZLAMALIK, *Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 2nd revised and enlarged ed., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1982.

AUCTION CATALOGUES

- LEMPERTZ 381, *Nachlass Joseph Geuljans, Aachen und anderer Besitz, Teil 1: Rheinisches und anderes Mobiliar vom Barock bis zum Klassizismus, alte Silber- und Goldschmiedearbeiten, ...*, Köln, 22.–24. Oktober 1936.
- LEMPERTZ 382, *Nachlass Joseph Geuljans, Aachen und anderer Besitz, Teil 2: Alte und neuzeitliche Gemälde*, Köln, 5. November 1936.
- LEMPERTZ 384, *Sammlung Friedrich Camphausen, Krefeld: niederrheinische Möbel der Gotik und Renaissance, Holzplastiken, ...*, Köln, 8.–11. Dezember 1936.
- LEMPERTZ 395, *Eine bekannte süddeutsche Privatsammlung und anderer Privatbesitz: Meisterwerke alter Malerei und Plastik, antike Möbel, Silberschmiedearbeiten des 15. bis 18. Jahrhunderts, Metallarbeiten, Porzellan, Fayence, Steinzeug, Tapiserien, Orientteppiche*, Köln, 11.–12. März 1938.
- LEMPERTZ 403, *Italienische Gemälde des Quattrocento bis Settecento, niederländische und deutsche Gemälde des XVI. bis XVIII. Jahrh., chinesisches Famille-Rose- sowie sonstiges ostasiatisches und deutsches Porzellan, Fayence aus verschiedenem Besitz: darunter eine bekannte sudetendeutsche Sammlung*, Köln, 30. November 1939.

- LEMPERTZ 404, *Zwangsversteigerung von zirka 700 Ölgemälden [...] aus nichtarischem Besitz: die Versteigerung erfolgt im Auftrag des Herrn Generalstaatsanwalts, Düsseldorf*, Köln, 12.-13. Dezember 1939.
- LEMPERTZ 406, *Gemälde des 16. bis 19. Jahrhunderts, niederrheinische Bauertöpfereien, Fayencen, Porzellane, Plastiken, Zinn- und sonstige Metallarbeiten, alte Möbel, Orientteppiche*, Köln, 3. Februar 1940.
- LEMPERTZ 410, *Sammlung Dr. Krüger, Meran und anderer Besitz: Gemälde alter und neuzeitlicher Meister, Plastiken der Gotik und des Barock, alte kunsthandwerkliche Arbeiten aus Silber, ...*, Köln, 26.-29. November 1940.
- LEMPERTZ 412, *Gemälde alter Meister: im Auftrag eines Berliner Bankhauses*, Köln, 5. Februar 1941.
- FREDERIK MULLER & CIE, *Catalogue de la Collection importante de M. Ante Mimara (1ère Partie): Tableaux anciens des XIIIe - XVIIIe siècles, Antiquités et objets d'art (...)*, Amsterdam, 9 Novembre 1954.
- SOTHEBY & CO., *Catalogue of Important Old Master Paintings*, London, December 7th, 1960.

ARCHIVAL SOURCES

- Arhiv Strossmayerove galerije (Arhiv SG)
Registrator *Donacija Mimara*: Ugovor o darovanju, Salzburg, 20. svibnja 1967.; Iskaz umjetnina deponiranih u Visokoj ulici, s. l., s. a.; Potvrda Republičkom izvršnom vijeću – Direkciji zajedničkih službi o preuzimanju slika, Zagreb, 3. veljače 1968.; Ante Topić Mimara Vinku Zlamaliku, Salzburg, 4. ožujka 1970.
- Gemeente Amsterdam Stadsarchief
1341 – Archief van Jacques Goudstikker en Desi Goudstikker-Halban, 2.1.1.3.2 – Kunsthandel J. Goudstikker N. V., 38 *Zakboekje met aantekening van gekochte en verkochte schilderijen. Z.d. [„Black Book“]*.

SUMMARY

Paintings from the Donation of Ante Topić Mimara to the Strossmayer Gallery of Old Masters in Sale Catalogues of the Auction House Lempertz from Cologne (1933–1943)

Systematic research into sale catalogues of the auction house Lempertz has resulted in identification of ten paintings from the collection of Ante Topić Mimara in the Cologne art market in the period between 1933 and 1943. The author presents circumstances of sale and information accompanying the paintings: ways of their inclusion in the market, attributions in auction catalogues and sales results. Attributive proposals listed in auction catalogues, often different than the ones stated by the donor or printed in Gallery catalogues, offer an insight into the paintings' reception prior to their inclusion into the Topić collection, and consequently into the holdings of the Strossmayer Gallery. Comparative analysis of results of auction sales revealed patterns which indicate that acquisitions through auction sales, or realized immediately after their closure, were made by the same person. The considerable number of paintings listed at these auctions and later recorded in Topić's collection suggests that these particular acquisitions were made by Topić himself, either personally or through mediators. In the context of museological research of the Strossmayer Gallery collection, one of the key factors is the practical contribution to determining ways of inclusion of individual paintings in the art market. As one of the signatories of the 1998 *Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art*, the Republic of Croatia has committed to the research of artwork from public museum and gallery collections which had been subject to transfer during the Third Reich, with the purpose of dispelling doubts regarding illegal changes of ownership. Considering that the majority of artwork in Topić's collection, acquired via German art market during the Nazi regime, was transported to Yugoslavia from Berlin in 1948, the research of provenance of paintings later donated to the Strossmayer Gallery is regarded essential. Newly found confirmations of "Aryan" descent of consigners, or the absence of "non-Aryan" designation for eight paintings identified in Lempertz auction house catalogues, partly fulfil this task.

IVAN FERENČAK (1990.) diplomirao je povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2015. godine. Doktorand je na poslijediplomskom studiju Humanističkih znanosti na Sveučilištu u Zadru. Zaposlen je u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU kao asistent na međunarodnom projektu Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century (TransCultAA).

IVAN FERENČAK (1990) graduated art history from the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb in 2015, and is currently a PhD student at the Postgraduate Doctoral Study Programme in the Humanities, University of Zadar. He is research assistant on the international project Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century (TransCultAA) conducted at the Strossmayer Gallery of Old Masters of the Croatian Academy of Sciences and Arts.